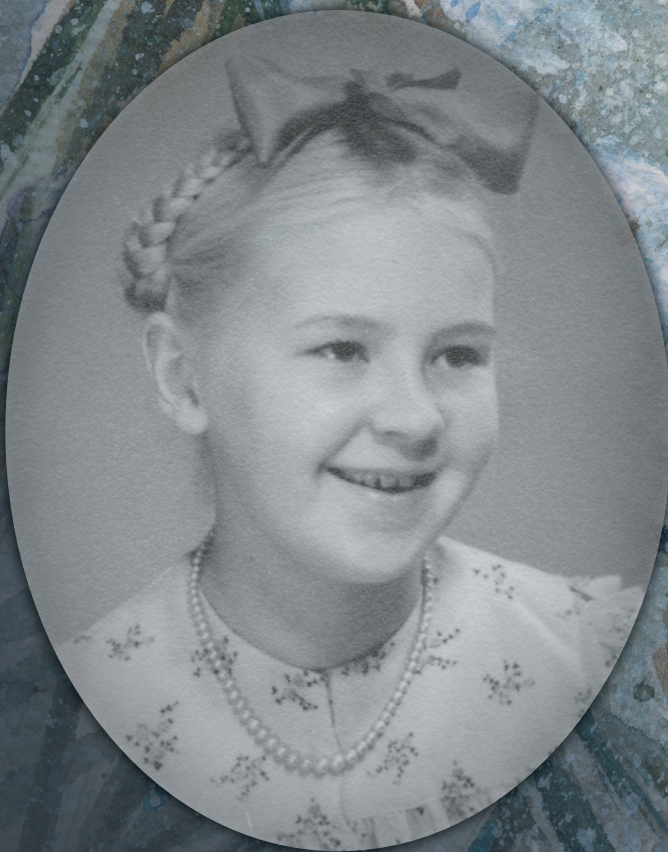

Marja Rysä

ELÄMÄÄ JA KOULUA
—
ELÄMÄNKOULUA

ELÄMÄÄ JA KOULUA

—

ELÄMÄNKOULUA

Marja Rysä

© Marja Rysä 2017
Kansi ja taitto: Raija Kristo
Kustantaja: BoD - Books on Demand, Helsinki, Suomi
Paino: BoD - Books on Demand, Norderstedt, Saksa
ISBN: 978-951-568-101-0

Lukijalle

Kun vanhempani syntyivät, Suomi ei ollut vielä itsenäisen valtio. Tänä vuonna maamme saavuttaa jo 100 vuoden merkkipaalun. Synnyin jo ennen sotia ja olen saanut olla mukana kokemassa, miten ihmisten elämä on muuttunut niin kaupungissa kuin maaseudullakin. Sodan päätyttyä jälleenrakentamisen kausi laukaisi valtavan kehityksen, jonka ansiosta Suomi on kehittynyt hyvinvointivaltioksi, kansaksi kansakuntien joukossa.

Ensimmäiset lapsen muistoni alkavat jo talvisodan aikana. Syksyllä 1944 sodan päätyttyä, alkoi koulutaipaleeni Puijon koulussa. Siitä kehkeytyi elinikäinen kiinnostuminen koulu- ja sivistystoimeen. Tie kulki opiskelijasta opettajaksi ja perheenäidiksi. Aluksi perheemme asuinpaikat vaihtuivat miehen työn vuoksi eri puolille Suomea. Se oli elämän koulua.

Olen tässä kirjassa kuvannut yhteiskunnan muuttumista ja suuria koulu-uudistuksia itse niissä mukana olleena. Tarinoihini liittyy myös historian havinaa kaukaisistakin tapahtumista molempien vanhempieni suvuissa. Kuvaukset esipolvien elämäntavasta saattavat tuntua nykyihmisestä ihan uskomattomilta. Lapsena sain itse kokemuksia menneen ajan elämästä mummojen hoivissa heidän tarinoitaan kuunnellen.

Muistelmat perustuvat runsaasiin kirjallisiin dokumentteihin kuten kirjeaineistoon ja lehtiartikkeleihin viime vuosisadan alkuvuosista lähtien. Sukulaisia ja koulutovereita olen myös haastatellut puhelimen välityksellä. Kiitän Maija Kotilaista, Sirkka Palomaa ja Ulpu Seppästä, jotka lukivat käsikirjoituksen ja antoivat arvokkaita ohjeita.

Omistan muistelmat tyttärieni pojille Sebastianille, Samuelille ja Thomasille.

Oulussa vuoden 2017 alkaessa, Marja Rysä

Sisällysluettelo

Haapamäen talo – sukuni ikaikainen asumapaikka ..6	
Sukujuuria Suonenjoella	17
Vanhempieni tarina	22
Ensimmäinen kotini	27
Peipposenrinteen ihmeellinen maailma	32
Koulu Puijon rinteellä	37
Koti rakennetaan Niiralaan	42
Lapsuus rauhan vallitessa	47
Yhteiskouluun	54
Nuoren tytön ajatusmaailma	64
KUVALIITE	
Fuksitytön opiskelua ja elämää Helsingissä	80
Opettajan ammattiin	87
Kansakoulunopettaja tietää kaiken	93
Pitkän työuran alku	97
Naimisiin pitäisi päästä	103
Kiireisiä aikoja Pohjois-Karjalassa	106
Armeija siirtää	112
Oulussa	118
Elämän keskipäivää	123
Koulua ja uudistusajatuksia	130
Sattumalta koulunuudistukseen	133

Ei pelkkää tarkastamista	137
Luottamusta ja yhdistystoimintaa	141
Perhetilanne muuttuu	148
Kotipesä tyhjenee	154
Työvuosien mieluisa päätös	158
Isäni, metsämies ja sotilas	162
Äidin pitkä elämä	169
Hilja-tädin perhe	177
Tummia pilviä	182
Vähitellen selkenevää	187
Pääsin mummoksi	191
Uutta valoa elämään	196
Virkeitä eläkepäiviä	204
Onnellinen puutarhuri	210
Kohti vanhuutta	216
Tausta-aineistoa	222

Haapamäen talo – sukuni ikiaikainen asuma- paikka

Kesällä 2014 vietettiin sukuseura Hiltusen sukukokousta Haapamäen tilalla. Sinne oli kokoontunut noin sata henkilöä. Se on hyvin pieni määrä sukuun kuuluvista ihmisistä, sillä suku on vuosisatojen saatossa levinnyt laajalle Itä- ja Pohjois-Suomeen. On saatu selville, että 1400-1500 lukujen vaihteessa Hiltusia jäi pysyvästi asumaan Hiltulanlahden Matkusjärven rannalle. Ensimmäisen kerran v. 1541 Hiltusia verotetaan Rantasalmen Keriharjuun, josta he ovat lähteneet ensin eränkäyntiin ja sitten kaskeamaan itselleen viljelymaata.

Ensimmäisenä tunnettuna asuinpaikkana pidetään Harjunmäkeä Hiltulanlahden rannalla. Tätä paikkaa käytiin muutamia vuosia sitten Maija-tädin kanssa katsomassa. Minusta se oli kummallisen mallinen mäki, eikä mäen pitänyt olla kovin hallanarka. Kuitenkin sieltä lähdettiin kauemmas metsäiselle mäelle asumusta ja viljelymaata etsimään. Se löytyikin haapoja kasvavalta mäeltä, jossa kaskea on alettu polttaa ja peltoa raivata. Varmaan osa suvusta suuntasi jo uusia, kaukaisempia asuinsijoja katselemaan. Serkkuni Heikki Hiltunen, joka on Haapamäen 11. isäntä, kertoi että sukutilakunniakirjassa talon ensimmäinen isäntä vuosina 1634-1671 on ollut Pekka Heikinpoika Hiltunen.

Sukuseura Hiltunen tekee edelleen tutkimustyötä sukukirjan aikaansaamiseksi. Minä haluan kertoa omia muistojani isän vanhemmista, sisaruksista ja muistissani olevista tapahtumista isovanhempieni talossa. Pieni kurkistus aikaisempiin vaiheisiin kertoo, että kuvanveistäjä Eila Hiltusen isoisä on lähtenyt tästä talosta sahan asettajaksi. Eila Hiltunen itse vaali tätä sukutaustaansa ja kutsui Aune-tädin vierailemaan kotiinsa Helsinkiin.

Olin ensimmäinen oman sukupolveni lapsi ja sain jo hyvin pienenä käydä Haapamäellä, jonne on Kuopiosta noin 20 km:n matka. Sinne pääsi junalla, sillä Lapinmäen seisake on vajaan kilometrin päässä talosta. Tietä myöten sinne olikin hankalampaa mennä, sillä etelään menevältä maantieltä johti huonokuntoinen kärrytie Lapinmäen seisakkeelle. Sitä myöten ajettiin, kun käytiin hevosella kaupungissa.

Isä oli toimittanut talvisodan alkaessa nuoren perheensä Haapamäelle sotaa pakoon. Vaikka olin kaksivuotias, mieleni sopukoihin on painunut lamppuöljyn tuoksu, ainainen pimeys ja se järkyttävä tapaus, kun Teppo-koira rusensi guttaperkka-nukkeni Kaijan. Se oli pudonnut lattialle, kun seisoin nukke kädessä häkkisängyssä. Muuta en itse voi muistaa, mutta minulle on kerrottu patteriradiosta, josta kuunneltiin uutisia ja Ryssän Tiltun karmaisevia lausuntoja.

Kun olin ohittanut pikkulapsi-iän, tutustuin taloon ja pihapiiriin omia jalkojani käyttäen. Muistan kaikki rakennukset ja lähialueen hyvin selvästi ja olen tarkistanut Annikki Seppäseltä, tädiltäni, sellaisiakin yksityiskohtia, jotka ovat hävinneet nykyisen talon ympäristöstä. Itse pääarakennus oli hirrestä rakennettu savolaismallinen, punamullalla maalattu talo. Talon toisessa päädyssä oli suuri tupa leivinuuneineen. Tupaan antoi valoa neljä tai viisi ikkunaa. Leivinuunin takaosassa oli hella ja keittiöön kuuluvaa pöytä- ja hyllytilaa. Koko keittiöpuolen aluetta kutsuttiin karsinaksi. Sieltä johti ovi ruokahuoneeseen, joka oli lattiatasoa alempana ja sementtilattiainen, siis eräänlainen kylmähuone, jossa oli myös ikkuna. Separaattoria veinattiin tässä kylmäkonttorissa. Minunkin annettiin pyörittää kampea, kun se oli saatu vauhtiin.

Tuvan pitkän pirtinpöydän kansi käännettiin nurinpäin leipomisen ajaksi. Penkit kiersivät pöytää ja seinänvierustoja. Oli myös puusänky, yksi sivusta vedettävä, johon mahtui kaksi henkeä nukkumaan. Toinen sänky oli päästä vedettävä, jonka sai kasatuksi korkeaksi vuodevaatekeoksi,

kun sitä ei tarvittu sänkynä. Muistan vielä keinutuolin ja höyläpenkin tuvan ovensuussa. Talvisaikaan kunnostettiin talon työkaluja lämpimässä tuvassa. Seinällä raksutteli korkeamallinen seinäkello ja samalla seinällä riippuivat kantele, viulut ja mahdoliini. Talossa oli myös hanuri.

Tupaan tultiin porstuasta, joka oli iso ja pimeä. Valoa sinne saatiin vain umpinaisten pariovien yläpuolella olevasta ikkunasta. Porstuaan pääsi pihamaalta avokuistin kautta. Kuistin molemmilla reunoilla olevilla penkeillä istuen saattoi riisua multaiset saappaat ulkotöistä tultaessa. Tauno-setä joskus istui penkillä ja tilkutteli mandoliinilla sävelmää ‘Oli arolla pien keltaruusu’ ja talon nuorin tyttö, Maija, yritti pitää sylissään isokokoista haitaria. Porstuasta olivat ovet suurimpaan kamariin, jota sanottiin saliksi sekä mummon kamariin. Näiden taakse jäi nurkkakamari. Talon vinttikerroksessa oli minun lapsuudessani vain kesähuoneita ja ullakkotilaa.

Salin ikkunat olivat korkeammat kuin tuvan ikkunat ja niiden sivuilla riippuivat pellavaiset, pitsipoimintateknikalla kudotut verhot. Mummo viljeli isoja ruukukasveja näiden ikkunoiden antamassa valossa. Kasveista muistan rohtoaloen ja asparaguksen, jolla oli hienon hieno lehvistöryöppy, kuin pilvi. Kirjakaapin lasiovien takana näin isoja raamattuja, joissa oli puukannet. Niitä en ottanut koskaan kaapista. Paljon mielenkiintoista katseltavaa löysin, kun itsekseni liikuskelin talossa ja pihalla. Kasvien osista keksin leikkiin sopivia tuotteita ja tupakkalaatikkoon suljettu pörräinen toimi radiona. Oikea nukke oli pienten tätien vihreämeikkoinen Inkeri.

Pihapiirissä oli kaksihuoneinen aitta, jonka toinen huone oli varattu viljojen säilyttämiseen, toinen oli vaateaitta, jossa kesällä nukuttiinkin. Talon takana ollut maitoaitta on purettu jo aikoja sitten, samoin pihakaivo täytetty ja sen vieressä kasvanut pihlaja kaadettu. Sodan jälkeen Lapinmäen kylälle vedettiin sähköt. Kun taloa tämän jälkeen uudis-

tettiin, paljon entisaikojen miljööstä muuttui. Myös vintti tyhjennettiin uusien asuinhuoneiden tieltä. Paljon vanhoja käyttöesineitä joutui tällöin poistettaviksi. Talon takana sijaitsivat navetta karjakeittiöineen, talli, sikala ja pienten eläinten karsinoita. Alempana olevassa savusaunassa oli aina kitkua, siellä lasta itketti. Kesällä sadonkorjuun aikana sauna lämmitettiin joka ilta. Isossa talossa pitää olla myös paja kaikkine ihmeellisine työkaluineen. Muutaman kerran sielläkin kävin. Se oli Veikko-sedän valtakuntaa. Hänellä oli sepän taidot. Pajaa ei enää ole.

Vähän kauempana, niityn reunassa, törötti hieman mustunut riihi. Se oli tietysti paloturvallinen paikka, vaikka se poistui käytöstä jo minun muistini aikana. Puimala navettarakennuksen takana tuoksui viljalta ja siellä voi ihmetellä puimakonetta, jonka jyske kuului syksyllä koko pihapiirin yli. Saunan ja pajan lähistöllä olevasta kaivosta pumpattiin käsipumpulla vettä karjakeittiön muuripataan. Maitoastiat piti pestä huolella kuumalla vedellä ja vettä saatiin padasta talon muihinkin tarpeisiin.

Muutaman kymmenen metrin päässä talosta kohoaa pieni harju, kuoppaharju. Perunat säilytettiin minun lapsuudessani maakuopissa. Tällä paikalla on mielenkiintoinen historia. Siellä on sijainnut sotilasvirkatalo, jossa asui kapteeninarvon saanut Jonas Mauritz von Wright, taiteilijaveljesten isoisä. Silloin tätä paikkaa kirjallisten lähteiden mukaan on kutsuttu Hiltulaksi. Myöhemmin kapteeni von Wright sai puolisonsa Anna Christina Tawastin perintönä hallintaansa Haminalahden kartanon, mutta taiteilijoiden isä, Henrik Magnus, syntyi Hiltulassa (Haapamäellä) 16.11.1771. Taiteilijaveljeksistä nuorin, Ferdinand von Wright osti entisen virkatalon, joka purettiin ja kuljetettiin todennäköisesti 1863 Haminalahteen. Siitä Ferdinand rakennutti itselleen kodin ja ateljeen, joka sai nimen Lugnet "Rauha".

Peltoja reunustivat suuret kivirauniot, maathan ovat ki-

visiä Savon seuduilla. Ukkini ja esipolvet olivat tehneet valtavan työn kivien perkaamisessa pelloilta. Siellä täällä tönötti harmaita latoja, joista heinää haettiin talvella navet-tarakennuksen ylisille siltaa myöten, joka kantoi hevosen-kin rekineen. Heinät tiputettiin luukusta navettaan lehmille jaettavaksi. Voin rehellisesti sanoa, että navetta oli mieli-paikkojani lapsuudessa.

Mielenkiintoinen oli myös puutarha, jossa kasvoi ome-napuita ja suuria marjapensaita. Valkoiset herukat olivat silloin harvinaisia, mutta sellaisiakin kasvoi puutarhassa. Monivuotiset koristekasvit, ukonhatut, palava rakkaus, päivänliljat ja akileijat kohosivat puutarhan reunalla, kukin omana ryhmänään. Oli myös juhannusruusuja ja syreeni-pensaita, kukiltaan sinisiä ja valkoisia. Haapamäen kaikki lapset olivat käyneet Pohjois-Savon kansanopiston, jossa myös puutarhan hoitoa oli edistetty muiden maalaistalos-sa tarvittavien taitojen ohella. Luulen, että sukuni nuorille musiikki ja kuorolaulu ovat olleet kansanopistossa kai-kista mieluisimpia aineita. Isäni opistossa tekemä kantele on nyt minun kodissani. Näissä Haapamäen maisemissa oli mukava jo pienenä tyttösenä seikkailla ja ihmetellä luon-non erilaisia ilmenemismuotoja, kasveja ja eläimiä sekä seurata aikuisten puuhia maatalon monissa töissä.

Haapamäen isäntä, Taavetti Hiltunen (1879-1966), minun ukkini, oli talon ainoa poika, josta tuli kotitalonsa yhdek-sannen polven isäntä. Hänen äitinsä Justiina os. Jalkanen oli jäänyt leskeksi, mennyt uudelleen naimisiin ja pojalle oli määrätty holhooja. Taavetti meni naimisiin Anna Jalka-sen (1887-1972) kanssa v. 1907. Anna oli kotoisin Hamina-lahdesta. Käytyään karjakkokoulun hän tuli Haapamäelle karjakoksi ja meni naimisiin nuoren isännän kanssa.

Perheeseen syntyi kymmenen lasta, joista kaksi kuo-li aivan pieninä. Kahdeksan lasta kasvoi täysikasvuisiksi, terveiksi ihmisiksi ja he elivät varsin pitkän elämän. Kaksi tättiäni, Annikki ja Maija, elävät vielä hyväkuntoisina. Kun

synnyin, heitä kutsuttiin pieniksi tädeiksi. Maija ei ollut edes koulussa. Seuraavassa Haapamäen lapset ikäjärjestyksessä: Tauno (1908-1989), Erkki (1909-1978), Reino (1911-2009), Aune (1913-2009), Liisa (1915-2000), Veikko (1920-1990), Annikki (s. 1929) ja Maija (s. 1931).

Kun muistikuvani alkoivat muotoutua ukkilan väestä, kaikki pojat olivat sotapalveluksessa. Talon maanviljelyksestä vastasi silloin Taavetti-ukki naisväen avustamana. Ukki oli silloin yli 60-vuotias. Annikki muistelee isäänsä hyvin työteliäänä miehenä. Maanviljely senaikaaisilla työkaluilla vaati paljon voimaa ja luonnon olosuhteiden tuntemusta ja hallintaa. Taavetti Hiltusen 85-vuotispäivän haastattelussa Savon Sanomissa kuvataan syntymäpäivän viettäjää esimerkiksi pellonraivaajaksi, jonka näkemyksenä oli: "Pellossa, Jumalan pelossa, on Suomen huomen."

Hän oli kuokka työkalunaan laajentanut kotitilansa maatilkut lainehtiviksi heinämaiksi ja viljapelloiksi, joita hänen poikansa ovat myöhemmin nykyaikaisilla koneilla muokanneet. Esivanhempieni aikana talon tulot ovat koostuneet maataloustuotteiden ja maidon myynnistä. Ukin mielestä metsään kajoaminen myöhemminkin oli edesvas-tuutonta. Isäni, metsäalan ammattilainen, vastasi myöhemmin metsien hoidosta ja myynnistä, sillä talon korjauksiin ja koneisiin tarvittiin rahaa.

Niin pian kuin talon lapset vähänkin varttuivat, heidän oli tartuttava talon töihin. Sellainen oli siihen aikaan tapana eikä kukaan valittanut alaikäisten rasittamisesta. Kiireisinä kesäaikoina, heinänteossa ja sadonkorjuussa tarvittiin apuväkeä, joskus renkiä pitempiäkin aikoja. Perunoita nostettiin talkoilla. Myös karjakon muistan, koska minulle hyvin ystävällisen karjakon nimi oli Hulda. Hän antoi minun jaella heiniä lehmille ruokintapöydällä kävellen. Myöhempi karjakko ei ollut niin suopea, vaan totesi minun olevan tiellä.

Ukki oli Hiltulanlahden kansakoulun johtokunnassa pitkiä aikoja, olihan koulussa perheen lapsia toinen toi-

sensa jälkeen. Haminalahden osuuskassan kokouksiin hän kulki jalan oikotietä, metsäpolkua myöten. Ukki oli hyvin seurallinen ja osallistui mielellään kokouksiin ja kaupunkireissuihin, sillä hän kuului useisiin ammatillisiin ja osuustoiminnallisiin järjestöihin. Kaksistaan ukin kanssa köryyttelimme kaupungista Haapamäelle hevoskyydillä sodan aikana. Matkan varrella sain Pitkänlahden lottakahvilassa punaista limonaadia, harvinaista herkkua. Ukki joi kahvia vai liekö ollut korviketta. Kansanopistoaaate oli ukin sydäntä lähellä ja Koivumäen kansanopistosta tehtiin rekiretkiä Haapamäelle senkin jälkeen, kun talon nuorisoa ei ollut siellä kursseilla.

Kuinka mummo oli selvinnyt kodin askareista ja suuren lapsikatraan hoidosta, mistä hän sai voimaa ja apua, olen usein miettinyt. Siihen aikaan mies ei puuttunut kotiaskareisiin eikä karjan hoitoon. Taavetin äiti, Justiina-mummo, oli vielä työkuuntoinen ja apuna lasten hoidossa. Myös Annan äiti oli tullut Haapamäelle suuren perheen avuksi. Mummoni oli kyläyhteisössä sellainen henkilö, jota haettiin apuun, jos ihminen tai eläin oli sairaana.

Mummolla oli erikoisen hyvä lauluääni ja se oli yleisesti tunnettua. Hän piti vuosikymmeniä Lapinmäen kylän lapsille pyhäkoulua. Tehtävään hän valmistautui lukemalla Pyhäkoululehteä ja varmaan sai seurakunnasta materiaalia opetukseen. Usein pääsin pyhäkoulun joulujuhliin, joita pidettiin Haapamäen tuvassa. Hyviä suhteita Kuopion maaseurakunnan papit pitivät yllä siten, että talon perhejuhliin osallistui aina seurakunnan työntekijöitä. Erityisesti kirkkoherra Lennart Heljas kävi usein ukkia katsomassa ja siunasi hänet haudan lepoon Vehmasmäen kappelissa.

Sodan aikaisessa muistikuvassa mummo istuu rukin ääressä, ottaa käteensä karstatun villalepeseen, polkee hiljaa hyrisevän rukin poljinta. Villa muotoituu tasaiseksi langaksi. Siinä voi ajatella omia ajatuksiaan. Joskus hän hyräilee virttä tai vanhaa koululaulua. Aune, Maija ja Annikki

karstaavat valkoista ja mustaa villaa sekaisin harmaiksi lepe-reiksi. Minullekin on annettu karstat käsiin ja ilokseni saan aikaan lähes oikean kokoisia villapöttylöitä. Öljylamppu antaa niukkaa valoaan ja levittää kitkerälletuoksuvaa katkua.

Ruuanlaitto ja leipominen olivat kokonaan mummon vastuulla. Suureen saaviin tehtiin ruisleipätaikina. Isompaina tyttönä alustin joskus taikinaa ja totesin sen raskaaksi työksi. Kun aloittelija vastaa suurta taikinaa, hän saa muutamana kerran kastella käsiään vedessä, että käsi luistaa paremmin taikinassa. Se oli minullekin sallittua. Leipomusten jälkeen mummo pisti uuniin sokerikakun tai pyöräytti Hanna-tädin kakkuja vierasvaraksi. Mutta tämän on täytynyt tapahtua jo rauhan aikana, sitten kun sokeria oli jo enemmän saatavilla. Korttiannoksina saatavaa sokeria pidettiin tosi tarkasti ja jokainen sokeripala puolitettiin sokerisaksilla. Kahvipannu oli useimmiten lieden reunalla ja siitä saattoi ottaa pienen kupillisen sydämen virkistykseksi, tai jos vieras sattuisi pistäytymään. Vieraalle tarjottiin aina kupillinen.

Erkki oli päättänyt jo nuorena, että hän ei jää kotitaloon, vaan isäntänä tulisi olemaan vanhin veli Tauno. Isällä oli muita suunnitelmia tulevaisuutta varten. Reino-setä kävi kansanopiston jälkeen maamieskoulun ja toimi Helena-tytären kertomuksen mukaan tilanhoitajana Jäppilässä ja Juvalla. Kun sota syttyi, hän työskenteli ammuslataamon työnjohtajana Jyväskylän Jyskän tehtaalla. Siellä hän kertomuksensa mukaan lauloi kolmessa kuorossa tenoriään-tä. Lapin sotaan hän osallistui rintamamiehenä. Reino oli ostanut puolet Martikkalan tilasta ja viljeli siellä sodan jälkeen perunaa ja mansikkaa, kunnes jo keski-ikäen eh-tineenä meni naimisiin Paukarlahdessa olevan Hyvärilän tyttären Anna-Liisan kanssa. Serkusparveeni tuli kaksi uutta tyttöä, Pirjo ja Helena. Helena valmistautui ottamaan talon haltuunsa ja miehekseen, uudeksi isännäksi, hän sai Ari Savolaisen. Mutta miksi Reino ei ole koskaan yhtei-

sissä kamerakuvisa, joita on runsaasti Haapamäen väestä? Luulen, että Reino on aina kameran takana.

Aune oli pienestä pitäen tarmokas ja etevä. Hänen kohdalonsa vanhimpana tyttärenä oli jäädä pienempiä sisarusia hoitamaan ja kotiin auttamaan. Haaveet opettajan urasta oli jätettävä. Aune sai elää pitkän elämän, 96-vuotiaaksi. Hän koki myös lapsen hoidon ja kasvun ottamalla kasvatiksi pienen Ritva-tytön. Aunella oli monia harrastuksia, mm. lottatoiminta ja martat sekä kirjoittaminen. Aune osallistui kirjoituskilpailuihin ja sai palkintoja. Kirjoituksia eri kokoelmissa sekä pieni kirjanen kotitalon eäimistä ja tapahtumista on julkaistukin. Hiltulanlahden koulun johtokunnassa hän seurasi isänsä jälkiä. Aune, hyvänä puhujana ja kirjoittajana, hoiteli kyläyhteisön asioita ja sai aikaan jopa kunnollisen tien Lapinmäen seisakkeelle. Taavetti ja Anna Hiltusen kuoleman jälkeen Haapamäen tila jäi Taunon, Aunen ja Maijan omistukseen, jotka testamenttasivat sen veljensä Veikon pojalle Heikille.

Liisa ja Annikki kävivät Kuopion yhteiskoulussa keskikoulun. Kansanopiston jälkeen kumpikin hakeutui sairaanhoitokouluun. Liisan pyrkiminen tyssäsi niin kummalliseen seikkaan kuin lattajalkaan, joten hän hakeutui Kuopion karjatalousopistoon, valmistui karjatalousteknikoksi ja työskenteli Itä-Suomen Karjanjalostushdistyksen konsulenttina. Ollessaan sodan aikana sotasairaalassa hoitajana Liisa tapasi Kannuksesta kotoisin olevan miehen, Uuno Isohannin. Uunosta tuli hänen puolisonsa. Isohannin taloon syntyi viisi lasta, joista Ilkka on nyt kotitalonsa isäntä.

Annikki valmistui sairaanhoitajaksi, erikoistui kirurgiaan, myöhemmin terveydenhoitajaksi. Annikki työskenteli Oulun lääninsairaalassa, mutta miehensä Aarne Seppäsen työn mukana siirtyi Pirttikosken voimalaitostyömaalle, toimi terveydenhoitajana ja sai neljä lasta: Juhan, Matin ja Hannun sekä tyttären Anna-Maijan. Hannun perhettä luukuunottamatta Seppäset perheineen asuvat Rovaniemellä.

Tätini Maija ja Aune asuivat kotitalossaan Haapamäellä vielä jonkin aikaa sen jälkeen kun tilan omistus oli siirtymässä veljenpojalle Heikille, mutta muuttivat kaupunkiasuntoon Kuopioon lähemmäksi terveys- ym. palveluita. Maija asustelee siskonsa kuoleman jälkeen yksin, kohtalaisen hyväkuntoisena, mutta ehkä aika yksinäisenä.

Veikko sai sodassa keuhkovarjostuman, joka vaivasi häntä loppuelämän ajan. Vettä poistettiin keuhkoista selän puolelta pumppaamalla. Tämä oli senaikainen hoitomuoto. Hän oli seppä ja hitsari saatuaan ammattitaidon Ammattienedistämislaitoksen kurssilla Helsingissä. Veikosta on useita valokuvia moottoripyörän selässä. Siis oman aikansa pärinäpoika! Myöhemmin hän toimi kansanopistolla metallityön ohjaajana ja jäi siitä toimesta eläkkeelle.

Nuorena Veikko kävi kaupungissa viulutunneilla. Opettaja oli esittänyt paremman viulun ostamista. Taavetti-isä lähtiikin Kuopioon uutta viulua ostamaan. Soitinkauppias esitteli viulujaan ja haki takahuoneesta paremman soittimen, jonka hinta oli kymmenkertainen. Viulun sisäpohjassa on leima: Joseph Guarnerius 1764. Viulu on kauniisti soiva ja ollut lainassa Kuopion kaupunginorkesterin muusikolla. Nyt se on Heikki-pojan omistuksessa. Veikon elämää leimasi sekä viulun että hanurin soittaminen koko elämän ajan. Mentyään naimisiin musiikinopettaja Ilma Makkosen kanssa he saivat kaksi poikaa, Heikin ja Pekan. Molemmat ovat harrastaneet pelimannitoimintaa ammattiansa ohella. Veikko sai elää vain 70-vuotiaaksi, eikä nähnyt lapsenlapsiaan.

Hiltusen suku on ollut pitkäikäistä ja toimintakykyistä vanhuuteen asti. Oma isäni, Erkki, oli saanut sodassa vammoja, joita alkoi ilmetä hänen viimeisinä työvuosinaan. Isä oli kuollessaan 69-vuotias. Reino-setä sai elää 98-vuotiaaksi, Aune-täti 96-vuotiaaksi. Hyvämuistisuus ja virkeä mieli on ollut tyypillistä Hiltusen suvun kaikille vanhuksille. Liisa-täti ja Tauno-setä elivät myös pitkän ja työteliään elämän yli 85-vuotiaiksi.

Kiintymys omaan kotiseutuun, varsinkin vuosisatoja suvun hallussa olleisiin maataloihin, on ollut merkillepantava piirre isäni suvun piirissä. Maatiloille on pitänyt löytää jatkajia. Serkkuni Haapamäen Heikin perheessä on varttumassa kaksoislapset Anni ja Antti. Tilan rakennukset ovat hyvässä kunnossa ja matka kaupunkiin on lyhentynyt ja helpottunut tiejärjestelyjen vuoksi.

Vanhimpana lapsenlapsena vietin paljon aikaa isän kotitalossa. Maatalon elämäntapa, joka on jo täysin kadonnut, oli minulle ihmeellinen maailma ja suhteet isän sukulaisiin aina tuttavallisia ja turvallisia. Tunnen kaikki serkkuni. Olen oppinut ymmärtämään ihmisten toimintaa ja ahkeruutta vaatimattomissa olosuhteissa sekä saanut käytännön taitoja koko elämän ajaksi.

Marja Rysän (os. Hiltunen) kirja johdattaa lukijan seuraamaan sekä suomalaisen koulumaailman kehittymistä että suomalaisen naisen henkilökohtaista elämänkoulua kahdeksalla eri vuosikymmenellä.

Rysän ensimmäinen muistikuva elämästään on talvisodan ajalta. Hän seisoo häkkisängyssä pitäen kiinni sängyn kaiteesta. Nenässä tuoksuu öljylampun kitkerä katku ja ympärillä on aivan pimeää. Omien muistikuviansa lisäksi Rysä on ammentanut tekstiinsä aitoa ajankuvaa tutkimalla paljon kirjeitä ja päiväkirjamerkintöjä sekä haastatteleamalla sukulaisiaan.

Nuorelle naiselle opettajaksi kouluttautuminen oli 1950-luvun Suomessa varma tae päästä nopeasti töihin. Rysän työura alkoi kansakoulun opettajana ja jatkui sieltä Oulun lääninhallituksen kouluhallintovirkamieheksi. Eläkkeelle hän jäi rehtorin virasta. Laaja-alainen vaikuttaminen koulu- ja sivistystoimissa on jatkunut luottamustoimien myötä myös eläkevuosina.

